

basic education
Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

Nzudzanyo na Ndondangudo (Tracker) zwa Pułane dza u Funza dza Nwaha (ATP) dza U thivha Tshifhinga Tsha U funza Tsho Lozweaho Luambo Lwa Hayani: Tshivenda

Gireidi ya 2 Themo ya 1

Zwi re ngomu

Marangaphanda	1
Thodea dza Pułane dza U funza dza Nwaha (ATP) dza U thivha Tshifhinga Tsha U funza Tsho Lozweaho	2
Zwikili zwa Luambo lwa Hayani (HL)	2
Magudiswa a Luambo lwa Hayani	2
Foniki na U vhala Ha Tshigwada Hu na U sumbiwa Ndila	3
U thoma Rothini ya U guda Luambo (U vhala na U nwala)	5
Rothini yo Anganywaho ya Vhege ya Luambo Lwa Hayani lwa Vhuimo ha Muteo	6
Nyito dzo Anganywaho dza Luambo Lwa Hayani lwa Vhuimo ha Muteo (dzi no fusha thodea dza ATP)	7
Foniki na U vhala Ha Tshigwada Hu na U sumbiwa Ndila	15
Phurogireme ya NECT ya Foniki: Tshivenda Luambo lwa Hayani	16
Muhanga wa Nzudzanyo na Ndongangudo	20
Thero ya 1	21
Thero ya 2	23
Thero ya 3	25
Thero ya 4	27
Phurogireme ya U linga	29
Mutevhemułoli: Luambo lwa Hayani lwa Vhuimo ha Muteo (FP)	29
U linga Vhukoni	30
U shumisa Rubiriki	31
Tshandulelo	32
Ri na fulufhelo la uri tsumbandila iyi i do vha thusa	32
U linga Vhukoni: Khadi ya Tshikoro	33
Gireidi ya 2 Themo ya 1: Nyito ya U linga ha Fomała ya Sambula	34

Marangaphanda

Ha Vhadededzi/Vhagudisi Vha Vhuimo ha Muteo,

Dwadze la COVID-19 lo ri sia ri na khaedu khulu kha zwa pfunzo. Musi ri tshi khou humela kha 'u funza ho dowealeho', rothe ri tea u shuma nga vhuṭali na nga mafulufulu u itela u vha na vhuṭanzi uri ri vhuvedzedza sisiteme yashu tshiimoni tshayo.

Hezwi zwi do vha na ndeme khulwane kha vhuimo ha muteo, hune vhana vha guda zwikili zwa muteo/murango zwa u vhala na u ṅwala. Afrika Tshipembe li lila uri vhone vha lingedze nga nungo dzothe u shomedza vhagudi vhavho nga zwikili zwo raloho, u itela uri vha si tou guda fhedzi u vhala, vha khunyeledze vha tshi vho kona 'u vhalela u guda'.

Liṅwalwa ili lo itelwa u vha thusa u swikelela tshipikwa hetshi. Musi vha tshi shumisa puṭane iyi vha tshi tevhedza sisiteme (thevhekano ya zwithu), ri na fulufhelo la uri vha do kona u lulamisa zwe zwa khakhiswa nga u xeelwa nga tshifhinga tsha u funza na u guda, vha vhuvedzedza vhagudi vhavho kha levele yo vha teaho.

Ri khou dzula ro vha livhutshela u diimisela havho u shuma, u digana na u shumesa he ra lavhelela kha vhone.

A zwi timatimisi uri vha khou fhaṭa lushaka.

Ri vha tamela mashudu kha themo ino,

Thimu ya NECT

Thodea dza Pułane dza U funza dza Nwaha (ATP) dza U thivha Tshifhinga Tsha U funza Tsho Lozweaho

- Hu na vhege dza 10 kha ATP dza U thivha Tshifhinga Tsha U funza Tsho Lozweaho dza DBE dza Themo ya 1.
- Vhege dza 2–3 dza u thoma dza Gireidi ya 3 dzi tea u shumiswa kha nyito dza phimanyaluwo (baseline) u itela u vha na vhuṭanzi uri vhagudi vhoṭhe vho no luga lune vha tea u vha kha Gireidi ya 2.
- Vhege dza 7–8 dzi tevhelaho dzi khethekanywa dza bva saikiḽi dza 3 kana 4 dza u guda.
- Kha saikiḽi inwe na inwe ya vhege mbili, zwiteṅwa (zwiṭiḽa) zwoṭhe zwa u guda luambo (u vhala na u nṱwala) zwi tea u funziwa nga nḽila i tevhelaho, hu tshi shumiswa tshifhinga tsha fhasisa tsho avhelwaho:

KUAVHELE KWA TSHIFHINGA TSHA FHASISA KWA CAPS	GIREIDI YA 1	GIREIDI YA 2	GIREIDI YA 3
U thetshelesa na U amba	Minete ya 45	Minete ya 45	Minete ya 45
U vhala na Foniki	Awara dza 4 na minete ya 30	Awara dza 4 na minete ya 30	Awara dza 4 na minete ya 30
Muṅwalo	Awara ya 1	Minete ya 45	Minete ya 45
U nṱwala	Minete ya 45	Awara ya 1	Awara ya 1
GUṬE	AWARA DZA 7	AWARA DZA 7	AWARA DZA 7

Zwikili zwa Luambo lwa Hayani (HL)

- ATP dza U thivha Tshifhinga Tsha U funza Tsho Lozweaho dza HL dzo dzudzanywa uri dzi sumbedze vhadededzi zwikili zwine vha tea u fhaṭa kha tshiteṅwa (tshipiḽa) tshinwe na tshinwe tsha luambo.
- Zwi na ndeme uri vha dzhieḽe nzhele uri kha vhege dziṅwe na dziṅwe mbili, zwikili zwine zwa tea u aluswa zwi anzela u fana kha tshiteṅwa tsho tiwaho, ngauralo, hu na u dovhola hunzhi u itela u alusa na u kwhaṭhisa zwikili.

Magudiswa a Luambo lwa Hayani

- Kha vhege dziṅwe na dziṅwe mbili, vhadededzi vha tea u nanga thero.
- Ndi thero yeneyi ine ya ṭalusa magudiswa a saikiḽi.
- Sa tsumbo, arali mudededzi / mugudisi a nanga thero ya '**Roṭhe ri a dzhena tshikolo**', zwi amba uri magudiswa oṭhe a tea u yelana na thero iyi, hu tshi katelwa:
 - Divhaipfi** ine ya khou funziwa, tsumbo: **vhala; ṭumanya; vhambedza; guda; Tshaina; gireidi ya u thoma**, nz.
 - Zwidade kana nyimbo** dzine dza funziwa, tsumbo: **Tshikolo tshi tshi bva**
 - Tshiṭori tsha **u vhala khathihi na vhagudi** tshi no khou vhaliwa, tsumbo: Tshiṭori tshi re na ṭhoho i no ri: **Gireidi ya Vhuvhili Afrika Tshipembe na Tshaina**
 - Nyito ya u nṱwala** ine vhagudi vha tea u ita, tsumbo: **Nṱwalani pharagirafu nga zwine vhagudi vha Afrika Tshipembe na Tshaina vha ita.**

Foniki na U vhala Ha Tshigwada Hu na U sumbiwa Nḁila

- Phurogireme ya foniki na u vhala ha tshigwada hu na u sumbiwa nḁila, ndi one magudiswa e oṭhe ane a si yelane na thero.
- U itela u kona u guda u vhala, vhagudi vha tea u gudiswa mibvumo ya luambo i tshi tou tevhekana nga ngona, khathihi na u i vanga na u i fhandekanya.
- U bva afho, vha tea u ita nḁowendḁowe ya u vhala maipfi na zwiṭori vha tshi shumisa nḁivho yavho ya mibvumo (foniki) kha u bula maipfi.

Kha ri vhone uri ndi zwikili zwifhio na magudiswa afhio zwe zwa dodombedzwa kha ATP ya Gireidi ya 2 Themo ya 1:

MANWELEDZO A ATP YA U THIVHA TSHIFHINGA TSHA U FUNZA TSHO LOZWEAHO GIREIDI YA 2 THEMO YA 1
U THETSHELESA NA U AMBA
<p><i>Phimanḁivhomuteo(Baseline):</i> Mugudi:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1 U khethekanya mafhungomatsivhudzi, sa tsumbo, nga u shumisa zwifanyiso zwo imaho nga zwoṭhe. 2 U fhindula mbudzisothalutshedzwa na mbudzisombuletshedzi. 3 U amba nga tshenzhemo ya ene muṅe, tsumbo, u anetshela mafhungomaitei (nyusi) a sa dovhololi. 4 U thetshelesa ndaela a fhindula nga ngona. 5 U thetshelesa zwiṭori a bula vhuḁipfi hawe malugana na tshiṭori. 6 U sielisana na vhaṅwe musi a tshi amba. 7 U dovholola thevhekano ya zwiwo zwi re tshiṭorini nga ngona. <p><i>Themo ya 1:</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1 U thetshelesa a sa dzheneleli, a tshi ṭhonifha ane a khou amba. 2 U thetshelesa tshiṭori e na dzangalelo na u ḁiphina a fhedza a fhindula mbudziso dzi no elana na tshiṭori. 3 U thetshelesa thevhekano ya ndaela a fhindula nga ngona. 4 U shela mulenzhe kha therisano, a tshi vhudzisa na u fhindula mbudziso na u ṭahisa (dzinginya) mihumbulo. 5 U shumisa maipfi o teaho a no yelana na zwi ambiwaho, sa tsumbo, thambo. 6 U anetshela tshiṭori tshi re na mathomo, mutumbu na magumo.

FONIKI
<p><i>Tsivhudzo ya mudededzi / mugudisi:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>Kha vha vhe na vhuṭanzi uri vha fhaṭa na u ṭhukukanya maipfi:</i> <ul style="list-style-type: none"> • <i>Nga kubulelwe (u ṭalukanya mibvumo)</i> • <i>Nga kubulelwe na nga u vhona (foniki)</i>
<p><i>Phimanḁivhomuteo(Baseline):</i> Mugudi:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1 U vhekanya maipfi a no yelana a dzula kha miṭa ya mibvumo. 2 U ṭalukanya vhushaka ha mibvumo na maḁedere kha mibvumo yoṭhe ya ḁedere ḁithihi. 3 U ṭalukanya maipfi a re na mutevhetsindo, mbone, tshone, dzone 4 U fhaṭa maipfi a tshi shumisa mibvumo ine a i ḁivha. 5 U vhala maipfi a foniki kha mafhungo na maṅwalwa maṅwe vho. 6 U guda u peḁeṭa maipfi a 10 nga vhege e a ṭusiwa kha ngudo dza foniki.

FONIKI

Themo ya 1:

- 7** U shumisa themba (mme) na pfallandothe (ñwana) kha u vhumba maipfi maswa.
- 8** U fhaṭa maipfi a maḷedere a 3 na a 4 a tshi shumisa mibvumo ya ḷedere ḷithihi na mibvumo ya themba mbili ye vha funzwa kha themo ino.
- 9 U ṭalukanya na u vhalā:**
 - a** Pfallandothe dza maḷedere mavhili: aa, ii, oo
 - b** Pfallandothe dza maḷedere mavhili a sa fani: ea, ei, eo
 - c** Mibvumo ya themba dza maḷedere mararu: dzh, dzw, khw
 - d** Mibvumo ya themba dza maḷedere maṇa: mmbw, ndzw, mphw

MUṆWALO

Mugudi

- 1** U fara penisela na u vhea matheriala a u ñwala (bugu/bammbiri) nga ngona.
- 2** U kona u ñwala maḷedere maṭuku nga ngona: sia ḷa kutshimbilele kwa muñwalo, kuñwalele na zwikhala kha mitaladzi.
- 3** U ñwala maipfi hu na zwikhala/mavhaka vhukati ha maḷedere na maipfi.
- 4** U kopolola na u ñwala mafhungo mavhili na u fhira a tshi vhalea nahone nga ngona.
- 5** U ñwala na u shumisa ndongazwiga (zwitopo, tshiga tsha mbudziso, khoma, zwigagarukela.)

U VHALA HA TSHIGWADA HU NA U SUMBIWA NḶILA

Notsi dza mudededzi / mugudisi:

- Kha vha vheye vhagudi kha zwigwada zwa vhukoni ha u vhalā hu no lingana.
- Kha vha nange mañwalwa/bugu dza ḷeveḷe yo teaho tshigwada tshiñwe na tshiñwe.
- Kha vha thetshesele musi muñwe na muñwe a re kha tshigwada a tshi vhalā e eṭhe vha mu thuse musi a tshi khou vhalā.

Mugudi:

- 1** U fhaṭa ḍivhaipfi ya maipfimaḍowelwa, tsumbo, maipfimaanzeli.
- 2** U vhalā zwi re buguni yawe a tshi vhalela nṭha a tshi khou sumbiwa nḶila nga mudededzi musi e kha tshigwada tsha u vhalā, tshigwada tshothe tshi vhalā tshiṭori tshithihi.
- 3** U shumisa foniki, vhusevheḍi ha zwi re ngomu, tsenguluso ya zwivhumbeo na maipfimaḍowelwa musi a tshi khou vhalā.
- 4** U a ḍiṭola (ḍimonithara) musi a tshi khou vhalā.
- 5** U shumisa zwifanyiso zwi re kha mañwalwa kha u pfesesa.
- 6** U sumbedza u pfesesa ndongazwiga (zwitopo, khoma, zwigā zwa mbudziso na zwigagarukela musi a tshi vhalela nṭha.

U VHALA E EṬHE (NGA EṬHE)

Mugudi:

- 1** U vhalā nga eṭhe: bugu dza zwifanyiso, garaṭa dza zwirendo, bugu dza zwiṭori dzi no bva ḷaiburari kana kha kha khona ya u vhalā ya kiḷasi.

U VHALA NA VHAGUDI

Mugudi:

- 1 U vhala bugu na kīlasi yoṭhe khathihi na mudededzi / mugudisi na u thetshelesa na u tevhela musi mudededzi / mugudisi a tshi vhala bugu.
- 2 U topola thevhekano ya zwiwo kha zwiṭori na zwiṅwe zwidodombedzwa zwiḥulwane.
- 3 U shumisa khavara ya bugu na zwifanyiso kha u humbulela zwithu.
- 4 U fhindula mbudzisothalutshedzwa dzi no kwama maṅwalwa e a vhaliwa.
- 5 U a ṭalukanya zwiitisi na mvelelo zwi re tshiṭorini.
- 6 U ṭalutshedza muhumbulo muḥulwane.
- 7 U bula vhuḍipfi hawe ene muṅe malugana na maṅwalwa e a vhaliwa.
- 8 **U tou fombe kha zwi tevhelaho:**
 - a Khontseputi dza u ganḍisa.
 - b Zwiteṅwa zwa maṅwalwa.
 - c Kupfesesele u ya nga ḷeveḷe ya vḥupimakoni.
 - d Phetheni dza luambo.

U ṆWALA

Notsi dza mudededzi / mugudisi:

- Kha vha shumise nyito dza u ṅwala na vhagudi kha u sumbedza maitete a u ṅwala (u pulana, mvetomveto na u anḍadza).
- Kha vha ṅee vhana fureme ya u ṅwala i no ḍo vha thusa u ṅwala zwiṭori zwavho.

Phimanḍivhomuteo(Baseline):

Mugudi:

- 1 U ola zwifanyiso a tshi fhirisa mualedza u fana na tshenzhelo yawe ene muṅe.
Themo ya 1
- 2 U ṅwala mafhungomaitei (nyusi) a ene muṅe.
- 3 U vha na mukovhe wa mihumbulo na maipfi hu tshi ṅwaliwa tshiṭori tsha kīlasi (U vhala na Vhagudi.)
- 4 U ḍifhaṭela tshisiku tshawe tsha maipfi khathihi na ṭhalusamaipfi ya ene muṅe.
- 5 **U ita mishumo ya u ṅwala, hu tshi katelwa u pulana, mvetomveto na u anḍadza:**
 - a U ṅwala mafhungo a no swika a 3 nga mafhungomaitea awe a tshi shumisa mibvumo ye a guda na maipfimaḍowelwa a no yelana.
 - b U ṅwala na u ola zwifanyiso zwi no kwama mafhungo a 2–4 nga ṭhoho ye ya ṅewa a tshi itela u shela mulenzhe kha bugu ya khona ya u vhala ya kīlasirumu.
- 6 **U topola na u shumisa luambo nga ngona, hu tshi katelwa:**
 - a U shumisa khoma kha u ṅwala mutevhe.

U thoma Rothini ya U guda Luambo (U vhala na U ṅwala)

- Inwe ya ṅḍila dza khwiṅesa dza u vha na vhuṭanzi ha u shumisa zwavhuḍi tshifhinga tsho avhelwaho lune vha funza zwikili zwoṭhe zwi re kha ATP, ndi u thoma rothini ya u guda luambo.
- Afho fhasi hu na rothini ya vhege nga vhege ye ya anganywa (dzinginywa), ine vha nga i shumisa kha saikiḷi ya vhege mbili.
 - Rothini iyi i shumisa TSHIFHINGA TSHI RE FHASISA kha Luambo lwa Hayani (awara dza 7.)
 - Heyi rothini yo itiwa uri i shumisee kha gireidi dzoṭhe.

Rothini yo Anganywaho ya Vhege ya Luambo Lwa Hayani lwa Vhuimo ha Muteo

DUVHA	TSHITENWA/TSHIPIDA	NYITO	TSHIFHINGA: GUṬE	TSHIFHINGA: L&S	TSHIFHINGA: R&P	TSHIFHINGA: HW	TSHIFHINGA: W
Musumbuluwo	U THETSHELESA NA U AMBA	Nyito dza oraḷa.	Minete ya 15	Minete ya 15			
	MUṆWALO	U linga hu si ha fomaḷa.	Minete ya 15			Minete ya 15	
	U VHALA NA FONIKI	U vhala na vhagudi.	Minete ya 15		Minete ya 15		
	U ṆWALA	U Ṇwala na vhagudi na u Ṇwala nga maga.	Minete ya 30				Minete ya 30
	U VHALA NA FONIKI	U vhala nga zwigwada u ya nga vhukoni / U vhala nga tshigwada ha u tou sumbiwa ṅḍila.	Minete ya 30		Minete ya 30		
Ḳavhuhili	U VHALA NA FONIKI	Kha vha funze mibvumi miswa na maipfi maswa.	Minete ya 15		Minete ya 15		
	MUṆWALO	Kha vha funze ḷḷere ḷiswa na maipfi maswa.	Minete ya 15			Minete ya 15	
	U VHALA NA FONIKI	U vhala na vhagudi.	Minete ya 15		Minete ya 15		
	U VHALA NA FONIKI	U vhala nga zwigwada u ya nga vhukoni.	Minete ya 30		Minete ya 30		
	U THETSHELESA NA U AMBA	Nyito dza oraḷa.	Minete ya 15	Minete ya 15			
Ḳavhuraru	U VHALA NA FONIKI	Kha vha funze mibvumo miswa na maipfi maswa.	Minete ya 15		Minete ya 15		
	MUṆWALO	Kha vha funze ḷḷere ḷiswa na maipfi maswa.	Minete ya 15			Minete ya 15	
	U ṆWALA	U Ṇwala na vhagudi na u Ṇwala nga maga.	Minete ya 30				Minete ya 30
	U VHALA NA FONIKI	U vhala nga zwigwada u ya nga vhukoni.	Minete ya 30		Minete ya 30		
	U VHALA NA FONIKI	Ṅḍowṅḍowe ya foniki/mibvumo.	Minete ya 15		Minete ya 15		
Ḳavhuṅa	U VHALA NA FONIKI	U vhala na vhagudi.	Minete ya 15		Minete ya 15		
	U VHALA NA FONIKI	U vhala nga zwigwada u ya nga vhukoni.	Minete ya 30		Minete ya 30		
	U THETSHELESA NA U AMBA	Nyito dza oraḷa.	Minete ya 15	Minete ya 15			
	U VHALA NA FONIKI	Ṅḍowṅḍowe ya foniki.	Minete ya 15		Minete ya 15		
	U VHALA NA FONIKI	U vhala na vhagudi.	Minete ya 15		Minete ya 15		
Ḳavhuṅanu	U VHALA NA FONIKI	U vhala nga zwigwada u ya nga vhukoni.	Minete ya 30		Minete ya 30		
	U THETSHELESA NA U AMBA	Nyito dza oraḷa.	Minete ya 15	Minete ya 15			
	U VHALA NA FONIKI	Ṅḍowṅḍowe ya foniki.	Minete ya 15		Minete ya 15		
	U VHALA NA FONIKI	U vhala na vhagudi.	Minete ya 15		Minete ya 15		
	U VHALA NA FONIKI	U vhala nga zwigwada u ya nga vhukoni.	Minete ya 30		Minete ya 30		
			Awara dza 7	Minete ya 45	Awara dza 4 Minete ya 30	Minete ya 45	Awara ya 1

Vha a kona u zwi vhona uri tshifhinga tshe tsha avhelwa tshitenwa tshinwe na tshinwe tsho tea?

Nyito dzo Anganywaho dza Luambo Lwa Hayani lwa Vhuimo ha Muteo (dzi no fusha t̄hōḁea dza ATP)

- Ngauri hu tea u aluswa zwikili zwinzhi zwinzhi zwi no fana, u nga vha muhumbulo wavhuḁi u ita nyito dzi no fana kana u yelana vhege inwe na inwe.
 - Hezwi zwi ita uri vha vhe na vhuḁanzi uri vha gudisa zwikili zwoḁthe zwi no t̄oḁiwa nga ATP.
 - Zwi dovha hafhu zwa ita uri u funza na u guda zwi shume zwavhuḁi, ngauri arali vhone na vhagudi vha vhuya vha t̄alukanya nyito idzi, a vha tshinyi tshifhinga vha tshi khou t̄alutshedza.
- Puḁane i re afho fhasi i vha anganyela nyito dzo vhekanywaho nga sisiteme dzine vha nga dzi ita vhege inwe na inwe u itela u fusha t̄hōḁea dza ATP.
- Hune ha tea u funziwa zwikili zwo tiwaho kana magudiswa o tiwaho (u ya nga ATP) nyito dza u funza izwi zwithu na dzone dzi tea u katelwa henefha.
- Mulaedza: Vhadededzi/Vhagudisi vha tea u shumisa nyito dzi re kha Bugu ya Mishumo ya DBE he zwa tea.

DUVHA	TSHITEŃWA	NYITO	NYITO DZO ANGANYWAHO (DZINGINYWAHO)
Musumbuluwo	U THETSHELESA NA U AMBA	Nyito dza oraḁa.	<ul style="list-style-type: none"> • Kha vha ḁivhadze thero. • Kha vha funze maipfi a 3 a ḁivhaipfi ya thero. • Kha vha funze luimbo kana tshidade. • Vhagudi vha dzhenisa maipfi kha t̄halusamaipfi dza vhone vhaḁe.
	MUŃWALO	U linga hu si ha fomaḁa.	<ul style="list-style-type: none"> • Kha vha ite u linga mupeḁo u itela u vhona arali vhagudi vha tshi kha ḁi elelwa mibvumo na maipfi e a funziwa vhege yo fhiraho. • Kha vha ri vhagudi vha n̄wale maipfi a 10 ane a bviswa kha ngudo dza foniki na kha maipfimaḁowelwa. • Kha vha ite na u t̄ola muḁwalo – kuvhumbelwe kwa maḁedere, madanzi, zwikhala (mavhaka.)
	U VHALA NA FONIKI	U vhala na vhagudi THANGELAUVHALA.	<ul style="list-style-type: none"> • Thangelauvhala. • Kha vha sumbedze vhagudi zwifanyiso zwi no bva kha tshiḁori. • Kha vha ri vha ambe nga zwi no khou bvelela. • Kha vha ri vha bvumbe (u humbulela.)
	U N̄WALA (Vhege ya 1 ya saikiḁi)	U n̄wala na vhagudi na u n̄wala nga maga: U PULANA.	<ul style="list-style-type: none"> • Kha vha vhudze vhagudi t̄hoho ya u n̄wala ngayo. • Kha vha vhudze vhagudi mushumo wa u n̄wala we vhone vha vha nangela, tsumbo: <ul style="list-style-type: none"> a U n̄wala mafhungo a 3 a mafhungomaitei a ene muḁe. b U n̄wala na u ola zwifanyiso zwi no kwama mafhungo a 2–4 nga t̄hoho ye ya ḁewa a tshi itela u shela mulenzhe kha bugu. • Kha vha sumbedze vhagudi uri vha PULANELA hani u n̄wala • Kha vha ri vha vha fhe mihumbulo ya puḁane iyi (u n̄wala na vhagudi.) • Kha vha vhudze vhagudi uri vha n̄wale puḁane dza vhone vhaḁe (a hu kopeliwi zwa muḁwe.)

DUVHA	TSHITEŊWA	NYITO	NYITO DZO ANGANYWAHO (DZINGINYWAHO)
	U ŊWALA (Vhege ya 2 ya saikiŋi)	U ŋwala na vhagudi na u ŋwala nga maga: U DZUDZANYA/ EDITHA.	<ul style="list-style-type: none"> Kha vha ŋwale mvetomveto yavho kha bodo. Kha vha ŋwale mutevhe wa u dzudzanya/ editha kha bodo. Kha vha sumbedze vhagudi uri vha EDITHA hani zwe vha ŋwala vha tshi shumisa mutevhemuṭoli (u ŋwala na vhagudi.) Kha vha vhudze vhagudi uri vha edithe zwe vhone vhaṅe ŋwala kana zwa phathinara yavho.
	U VHALA NA FONIKI	U vhalana nga zwigwada u ya nga vhukoni 2 ZWIGWADA X MINETE YA 15 KHA TSHIŊWE NA TSHIŊWE.	<ul style="list-style-type: none"> Kha vha dzudze kiḷasi yoṭhe i ite nyito ya foniki kana nyito ya u vhalana (u vhalana ha vhavhili kana u vhalana ha mugudi e eṭhe.) Kha vha vhidze tshigwada tshiṭuku tshi shume navho (tshigwada tsha vhukoni vhu no lingana.) Kha vha vusuludze foniki na maipfimaḍowelwa vhe na tshigwada. Kha vha ṅea tshigwada maṅwalwa (tshibveledzwa) a re kha ḷeveḷe yavho. Kha vha thetshesele mugudi muṅwe na muṅwe a tshi vhalana e eṭhe

DUVHA	TSHITEŊWA	NYITO	NYITO DZO DZINGINYWAHO
ḷavhuvhili	U VHALA NA FONIKI	Kha vha funze mibvumo miswa na maipfi maswa.	<ul style="list-style-type: none"> Kha vha shumise phurogireme ya foniki ya luambo lwavho, zwithu zwi tshi tou tevhekana (nga sisiṭeme) Kha vha gudise vhagudi u vhalana mubvumo muswa. Kha vha vha gudise u vhalana maipfi ane a shumisa uyu mubvumo muswa Kha vha vha sumbedze uri maipfi a a ṭhukhulwa na u fhaṭiwa hani.
	MUŊWALO	Kha vha funze ḷeḷere ḷiswa na maipfi maswa.	<ul style="list-style-type: none"> Ndi muhumbulo wavhuḍi wa u ananya (metshisa) muṅwalo na fonetiki. Kha vha gudise vhagudi kuṅwalele kwa ḷeḷere kana mibvumo ye vha guda (Gireidi ya 2 na 3 – muṅwalo wa u pomba.) Kha vha gudise vhagudi kuṅwalele kwa maipfi na mafhungo ane a shumisa mubvumo uyo. Kha vha khakhulule kufarele kwa penisela kwa vhagudi, kudzulele, kuvhumbelwe kwa ḷeḷere, u sia zwikhala/mavhaka na saizi.

DUVHA	TSHITEŊWA	NYITO	NYITO DZO DZINGINYWAHO
Lāvuhvhili	U VHALA NA FONIKI	U vhala na vhagudi U VHALA HA U RANGA.	<ul style="list-style-type: none"> • U vhala ha U ranga. • Kha vha vhalele vhagudi tshiṭori vha tshi elela na u sumbedza u nyanyuwa. • Vha ite vha tshi ima uri vha ṭalutshedze arali zwi tshi ṭoḁea. • Kha vha sumbe na u ṭulutshedza zwiṭalusi zwa luambo, hu tshi kalelwa na: <ul style="list-style-type: none"> a Ndongazwiga. b Nḁivho ya zwibveledzwa zwo ganḁiswaho. c Phetheni dza luambo. d Zwiteṅwa zwa maṅwalwa (zwifhaṭamaṅwalwa.) • Vho no fhedza u vhala, kha vha vhudzise mbudziso dzi no nga hedzi: <ul style="list-style-type: none"> a U elelwa (nnyi, ngafhi, lini, mini, nz) b Zwiitisi na mvelelo (zwe zwa bvelela zwi tshi itiswa nga tshiṅwe tshithu. c Thevhekano ya zwiwo (zwe zwa bvelela u thoma, ha tevhela, tsha u fhedza) d Mihumbulo na ṭhalutshedzo/nyimelelo (no takadzwa nga / ni na muhumbulo ufho nga / u bula zwiitisi nz.) e Mihumbulo na ṭhalutshedzo/nyimelelo (no takadzwa nga / ni na muhumbulo ufho nga / u bula zwiitisi nz.) f Vhuṭalutshedzi (ngani? no vha ni tshi nga ita mini arali...?)
	U VHALA NA FONIKI	U vhala nga zwigwada u ya nga vhukoni 2 ZWIGWADA X MINETE YA 15 KHA TSHIṅWE NA TSHIṅWE.	<ul style="list-style-type: none"> • Kha vha dzudze kiḁasi yoṭhe i ite nyito ya foniki kana nyito ya u vhala (u vhala ha vhavhili kana u vhala ha mugudi e eṭhe.) • Kha vha vhidze tshigwada tshiṭuku tshi shume navho (tshigwada tsha vhukoni vhu no lingana) • Kha vha vusuludze foniki na maipfimaḁowelwa vhe na tshigwada. • Kha vha ṅea tshigwada maṅwalwa (tshibveledzwa) a re kha ḁeveḁe yavho. • Kha vha thetshelese mugudi muṅwe na muṅwe a tshi vhala e eṭhe.

DUVHA	TSHITEŊWA	NYITO	NYITO DZO DZINGINYWAHO
Lavhuraru	U THETSHELESA NA U AMBA	Nyito dza oraḷa	<ul style="list-style-type: none"> • Kha vha funze maipfi a 3 a ḡivhaipfi ya thero. • Kha vha imbe luimbo kana vha ite tshidade. • Vhagudi vha dzhenisa maipfi kha ṭhalusamaipfi dza vhone vhaṅe. • Kha vha ite inwe nyito ya oraḷa, sa tsumbo: <ul style="list-style-type: none"> a Mafhungo (Nyusi) – Kha vha ri vhana vha 2 vha anetshele mafhungo b Vhutsila ha U anetshele Tshiṭori – Kha vha ri vhana vhoṭhe vha ḡisikele zwiṭori zwa thero dzavho vha anetshele phathinara dzavho c Mitambo – Kha vha tambe mutambo wa luambo d Kha vha ṅee vhagudi mutevhe wa ndaela dzine vha tea u fhindula.
	U VHALA NA FONIKI	Kha vha funze mibvumo miswa na maipfi maswa	<ul style="list-style-type: none"> • Kha vha shumise phurogireme ya foniki ya luambo lwavho, zwithu zwi tshi tou tevhekana (nga sisiṭeme) • Kha vha gudise vhagudi u vhala mubvumo muswa • Kha vha vha gudise u vhala maipfi ane a shumisa uyu mubvumo muswa) • Kha vha vha sumbedze uri maipfi a a ṭhukhulwa na u fhaṭiwa hani
	MUŊWALO	Kha vha funze ḡedere ḡiswa na maipfi maswa	<ul style="list-style-type: none"> • Ndi muhumbulo wavhuḡi wa u ananya (metshisa) muṅwalo na fonetiki • Kha vha gudise vhagudi kuṅwalele kwa ḡedere kana mibvumo ye vha guda (Gireidi ya 2 na 3 – muṅwalo wa u pomba) • Kha vha gudise vhagudi kuṅwalele kwa maipfi na mafhungo ane a shumisa mubvumo uyo • Kha vha khakhulule kufarele kwa penisela kwa vhagudi, kudzulele, kuvhumbelwe kwa ḡedere, u sia zwikhala/mavhaka na saizi.
	U ŊWALA (Vhege ya 1 ya saikiḡi)	U ṅwala na vhagudi na u ṅwala nga maga MVETOMVETO	<ul style="list-style-type: none"> • Kha vha humbudze vhagudi nga ha mushumo wa u ṅwala • Kha vha ṅwale puḷane yavho kha bodo • Kha vha ṅwale fureme ya u ṅwala kha bodo • Kha vha sumbedze vhagudi kuitele kwa MVETOMVETO dza zwine vha khou ṅwala u ṅwala na vhagudi • Kha vha vhudze vhagudi uri vha shumise puḷane na muhanga (fureme) kha u ṅwala mvetomveto dzavho vhone vhaṅe

DUVHA	TSHITEŊWA	NYITO	NYITO DZO DZINGINYWAHO
Ḳavhuraru	U VHALA NA FONIKI	U vhala nga zwigwada u ya nga vhukoni 2 ZWIGWADA X MINETE YA 15 KHA TSHIŊWE NA TSHIŊWE	<ul style="list-style-type: none"> • Kha vha dzudze kḲlasi yoḲhe i ite nyito ya foniki kana nyito ya u vhala (u vhala ha vhavhili kana u vhala ha mugudi e eḲhe) • Kha vha vhidze tshigwada tshiḲuku tshi shume navho (tshigwada tsha vhukoni vhu no lingana) • Kha vha vusuludze foniki na maipfimaḲowelwa vhe na tshigwada • Kha vha Ḳea tshigwada maḲwalwa (tshibveledzwa) a re kha ḲeveḲe yavho • Kha vha thetshelese mugudi muḲwe na muḲwe a tshi vhala e eḲhe

DUVHA	TSHITEŊWA	NYITO	NYITO DZO DZINGINYWAHO
ḲavhuḲa	U VHALA NA FONIKI	NḲowenḲowe ya foniki.	<ul style="list-style-type: none"> • Kha vha vusuludze mibvumo mivhili ye ya funziwa nga Ḳavhuvhili na Ḳavhuraru. • Kha vha ite nyito ya foniki na kḲlasi, sa tsumbo: <ul style="list-style-type: none"> a Kha vha vanganye/Ḳanganye mibvumo i vhumbe maipfi. b Kha vha Ḳhukhule maipfi a bve mibvumo. c Kha vha paḲule maipfi a bve madungo. d Kha vhee maipfi e kha miḲa ya maipfi i no fana.
	U VHALA NA FONIKI	U vhala na vhagudi U VHALA HA VHUVHILI	<ul style="list-style-type: none"> • U vhala ha Vhuvhili • Kha vha vhalele vhagudi tshiḲori vha tshi elela na u sumbedza u nyanyuwa • Vho no fhedza u vhala, kha vha vhudzise mbudziso dzi no katela: <ul style="list-style-type: none"> a Thevhekano (ho bvelela mini u thoma, ha tevhela, tsha u fhedza.) b Mihumbulo na Ḳhalutshedzo./nyimelelo (no takadzwa nga / ni na muhumbulo ufhio nga / u bula zwiitisi nz.) c Mbudziso dza Ḳhuthulamuhumbulo (<i>higher-order</i>) (ni vhona u nga / arali no vha ni ____ no vha ni tshi Ḳo ita mini / ni a kona u zwi Ḳalukanya (u zwi livhanya) na ... / nz.) • Kha vha ri vhagudi vha sike mbudziso dzavho vhone vhaḲe dzi no kwama tshibveledzwa/maḲwalwa, vha dzi vhudzise phathinara dzavho.

DUVHA	TSHITEŊWA	NYITO	NYITO DZO DZINGINYWAHO
Ḳavhuṅa	U VHALA NA FONIKI	U vhalana nga zwigwada u ya nga vhukoni 2 ZWIGWADA X MINETE YA 15 KHA TSHIŊWE NA TSHIŊWE.	<ul style="list-style-type: none"> • Kha vha dzudze kiḲasi yoṅhe i ite nyito ya foniki kana nyito ya u vhalana (u vhalana ha vha vhavhili kana u vhalana ha mugudi e eṅhe.) • Kha vha vhidze tshigwada tshiṅṅuku tshi shume navho (tshigwada tsha vhukoni vhu no lingana.) • Kha vha vusuludze foniki na maipfimaḳowelwa vhe na tshigwada • Kha vha ṅee tshigwada maṅwalwa (tshibveledzwa) a re kha ḲeveḲe yavho. • Kha vha thetshesele mugudi muṅwe na muṅwe a tshi vhalana e eṅhe.

DUVHA	TSHITEŊWA	NYITO	NYITO DZO DZINGINYWAHO
Ḳavhuṅanu	U THETSHELESA NA U AMBA	Nyito dza oraḲa.	<ul style="list-style-type: none"> • Kha vha funze maipfi a 3 a ḳivhaipfi ya thero • Kha vha imbe luimbo kana vha ite tshidade • Kha vha ite iṅwe nyito ya oraḲa, sa tsumbo: <ul style="list-style-type: none"> a Kha vha vhee vhagudi kha zwigwada vha ambe nga ha tshibveledzwa, vha tshi shumisa fureme – vha bule vhuḳipfi havho na mihumbulo na u imelela phindulo dzavho (Ndo takalela... / A tho ngo takalela... / Ndi vhona u nga tshibveledzwa itshi tsho ṅwalelwa u ... b Vhutsila ha U anetshela Tshiṅṅori – Kha vha ri vhagudi vha shume nga zwigwada vha ite tshiṅṅori tsha thero tsha tshigwada tshoṅhe.
	U VHALA NA FONIKI	Nḳowendḳowe ya foniki..	<ul style="list-style-type: none"> • Kha vha vusuludze mibvumo mivhili ye ya funziwa nga Ḳavhuvhili, na miṅwe mibvumo ye ya funziwa kha themo ino. • Kha vha ite nyito ya foniki na kiḲasi, sa tsumbo: <ul style="list-style-type: none"> a Kha vha vanganye/ṅanganye mibvumo i vhumbe maipfi. b Kha vha ṅhukhule maipfi a bve mibvumo c Kha vha fhaṅṅe maipfi vha tshi shumisa mibvumo – ṅhalamaipfi. d Kha ṅwale mafhungo a vhone vhaṅṅe vha tshi shumisa maipfi a foniki.

DUVHA	TSHITEŊWA	NYITO	NYITO DZO DZINGINYWAHO
Lavhutaanu	U VHALA NA FONIKI	U vhala na vhagudi THEVHELAVHALA.	<ul style="list-style-type: none"> • Thevhelauvhala. • Kha vha ite nyito ya u sedza tshiṭori kha levele ya vhudzivha, tsumbo: <ul style="list-style-type: none"> a Litambwa – Kha vha vhea vhagudi nga zwigwada vha ite litambwa la tshiṭori. b Magumo maswa – kha vha ri vhagudi vha ite magumo maswa a tshiṭori vha a vhudze phathinara dzavho. c U toolola tshiṭori sa tshigwada – muṅwe na muṅwe kha tshigwada u anetshela tshipiḁa tsha tshiṭori nga thevhekano yone. d U toolola tshiṭori na phathinara – muṅwe na muṅwe kha phathinara idzi u anetshela tshipiḁa tsha tshiṭori nga thevhekano yone. e Vha bula vhuḁipfi havho, mihumbulo yavho na u imelela phindulo dzavho
	U VHALA NA FONIKI	U vhala nga zwigwada u ya nga vhukoni 2 ZWIGWADA X MINETE YA 15 KHA TSHIŊWE NA TSHIŊWE	<ul style="list-style-type: none"> • Kha vha dzudze kɪlasi yoṭhe fhasi i ite nyito ya foniki kana nyito ya u vhala (u vhala ha vhavhili kana u vhala ha mugudi e eṭhe.) • Kha vha vhidze tshigwada tshiṭuku tshi shume navho (tshigwada tsha vhukoni vhu no lingana.) • Kha vha vusuludze foniki na maipfimaḁowelwa vhe na tshigwada. • Kha vha ṅea tshigwada maṅwalwa (tshibveledzwa) a re kha levele yavho. • Kha vha thetshelese mugudi muṅwe na muṅwe a tshi vhala e eṭhe.

Vho zwi vhona uri rothini dzo shumisiwa kha tshiteṅwa tshiṅwe na tshiṅwe? Kha vha sedze vha vhona arali ho dzhenisiwa rothini dzoṅhe:

NYITO DZA ORAḶA

Musumbuluwo: Kha vha ḡivhadze thero, vha funze ḡivhaipfi, vha funze luimbo kana tshidade

Ḷavhuraru: Kha vha funze ḡivhaipfi, vha imbe luimbo kana vha ite tshidade, vha ite nyito iṅwe-vho.

Ḷavhuṅanu: Kha vha funze ḡivhaipfi, vha imbe luimbo kana vha ite tshidade, vha ite nyito iṅwe-vho.

FONIKI NA MUṅWALO

Musumbuluwo: Kha vha ite u linga hu si ha fomaḶa vha tshi ṅola ṅḡivho ya foniki na muṅwalo

Ḷavhuvhili: Kha vha funze mibvumo miswa na maipfi maswa; kha vha funze kuṅwalele kwa maḶedere na maipfi.

Ḷavhuraru: Kha vha funze mibvumo miswa na maipfi maswa; kha vha funze kuṅwalele kwa maḶedere na maipfi.

Ḷavhuṅa: Kha vha ite nyito ya ṅdowḡdowe ya u shumisa mibvumo ya foniki miswa yo funziwaho.

Ḷavhuṅanu: Kha vha ite nyito ya ṅdowḡdowe ya u shumisa mibvumo ya foniki miswa yo funziwaho.

U VHALA NA VHAGUDI

Musumbuluwo: Thangelauvhala

Ḷavhuvhili: U vhalo ha U ranga.

Ḷavhuṅa: U vhalo ha Vhuvhili.

Ḷavhuṅanu: Thevhelauvhala.

U ṅWALA

Vhege ya 1 Musumbuluwo: U pulana.

Vhege ya 1 Ḷavhuraru: Mvetomveto.

Vhege ya 2 Musumbuluwo: U dzudzanya.

Vhege ya 2 Ḷavhuraru: U aṅḡadza na U ṅekedza.

Izwi zwi a pfaḡza naa? Vha nga ita tshanduko ifhio?

Foniki na U vhala Ha Tshigwada Hu na U sumbiwa Nḁila

Sa mudededzi / mugudisi wa vhuimo ha muteo, vhuḁifhinduleli havho vhuhulwane ndi u vha na vhuḁanzi uri vhagudi vhoḁhe vha a kona u vhala!

Dziḁwe dza tsumbandila dzi sa konḁi dzine vha nga tevhela dza u funza foniki ndi hedzi:

1 Kha vha vhe na vhuḁanzi uri vha na phurogireme ya foniki yo fhelelaho, ine ya katela mibvumo yoḁhe ya luambo lwavho.

- Phurogireme ya Foniki ya NECT ya HL ya Tshivenda yo dzheniswa afho fhasi – kha vha pfe vho vhofoholowa vha i shumise, kana vha shumise phurogireme inwe na inwe ye ya tiwa nga vundu (phurovintsi), tshiḁiriki kana tshikolo.

2 Kha vha shumise phurogireme yavho ya foniki hu na u tevhokana ha zwithu (nga sisiḁeme). Kha mubvumo muḁwe na muḁwe:

- Kha vha vhe na vhuḁanzi uri vhagudi vha a kona u pfa mubvumo uyu, nahone vha a kona u u topola kha ipfi.
- Kha vha funze vhagudi vhushaka vhukati ha leḁere na mubvumo – uri mubvumo u vhone nga ḁila ḁe.
- Kha vha ite ḁowenḁowe ya u vanganya mubvumo na miḁwe mibvumo vha tshi vhumba maipfi.
- Kha vha vhale maḁwalwa/zwibvedzwa zwi re na maipfi a no shumisa mubvumo uyu.
- Tshifhinga tshoḁhe, kha vha vusuludze mibvumo yoḁhe ye ya funziwa.

Dziḁwe dza tsumbandila dzi sa konḁi dzine vha nga tevhela dza u funza u vhala ndi hedzi:

1 Kha vha vhekanye vhagudi kha zwigwada zwa u vhala zwa vhukoni hu no lingana.

2 Kha vha vhidze tshigwada tshiḁwe na tshiḁwe tshi vha vhalele luthihi nga vhege.

3 Kha vha thetshesele vhavhali vha no khou kundelwa luvhili kana luraru nga vhege.

4 Kha vha shumise maḁwalwa o teaho leḁeḁe – kha zwiḁwe zwigwada, vha nga tea u vha thusa nga u vusuludza mibvumo na u fhaḁa maipfi.

5 Musi vha tshi khou shuma na tshigwada, kha vha thetshesele musi mugudi muḁwe na muḁwe a tshi vhala o ima nga eḁhe.

6 Kha vha gudise vhagudi uri vha dzulele u bula maipfi ane vha si a ḁivhe – musi mugudi a tshi swika kha ipfi liḁe a si kone u li vhala, kha vha mu thuse u li bula. Vha songo li pfuka kana vha vhidza muḁwe ḁwana uri a li vhale.

7 Nga tshifhinga tsha u vhala na vhagudi hu na u sumbiwa ḁila, kha vha vhee vhagudi nga phere uri vha ite nyito dza u vhala vhe nga tshavho, ngeno vhone vha tshi khou shuma na tshigwada tshiḁuku.

Phurogireme ya NECT ya Foniki: Tshivenda Luambo lwa Hayani

- Zwi na ndeme uri vha funze vhagudi mibvumo yoṭhe ya luambo lwavho.
- Mibvumo ye ya funziwa kha phurogireme ya Foniki ya NECT yo dubekanyiwa kha mutevhe u re ngei fhasi – kha vha i shumise sa tsumbandila, vho vhofoholowa.
- Nga nṭhani ha dwadze, vhunzhi ha vhana vho balelwa u funzwa foniki dzi re na ndeme.
- Kha vha wane uri ndi mibvumo ifhio ine vhagudi vha i ḍivha na ine vha sa i ḍivhe, vha shumise phurogireme iyi nga sisiṭeme, u itela u thivha tshifhinga tsha u guda tshe tsha lozwea.

Kha vha vhe na nzhele:

- Mibvumo i re kha **tshibuḷoko tshiseṭha** yo bulwa kha ATP ya Gireidi ya 2 Themo ya 1 (i tshi katelwa kha mibvumo yoṭhe ya leḍere liṭhihi)
- Vha lingedze u vha na vhuṭanzi uri vhagudi vhavho vha a ḍivha mibvumo iyi.
- Vha tshi engedza kha zwenezwi, kha vha funze vhagudi vhavho mitshila yo ḍowelwaho i no ṭhaphudza maipfi ya: ‘-ho’ na ‘-ni’ (wa mabulafhethu – sa ‘hayani’ na ‘mvulani’)

FONIKI DZA TSHIVENDA				U ṬOLA
MUBVUMO WA FONIKI	MAIPFI A NO DIKHOUEA / VHALEA			
a				
b	b-a-b-a = baba	b-aa = baa		
e	e-b-a = eba			
m	m-a-b-a = maba	m-e-m-e = meme	m-e-m-a = mema	
o	o-m-o = omo	o-m-a = oma	o-m-b-a = omba	
f	f-e-m-a = fema	f-o-m-o = fomo	f-a-m-a = fama	
u	u-b-a = uba			
l	l-a-l-a = lala	l-u-m-a = luma	l-e-m-a = lema	
i	i-m-a = ima	i-m-e-l-a = imela	i-l-a = ila	
g	g-a-g-a = gaga	g-u-m-a = guma	g-u-l-u = gulu	
h	h-u-m-a = huma	h-u-m-i = humi	h-o-l-a = hola	
d	d-a-d-a = dada	d-a-m-u = damu	d-e-m-e = deme	
ḍ	ḍ-u-l-a = ḍula	e-ḍ-e-l-a = eḍela	ḍ-a-b-a = ḍaba	
k	k-a-l-a = kala	k-u-m-a = kuma	k-e-l-a = kela	
p	p-a-l-a = pala	p-i-m-a = pima	p-a-t-a = pata	
n	n-a-k-a = naka	n-a-n-g-a = nanga	n-i-p-i = nipi	
ṅ	ṅ-a-m-a = ṅama	ṅ-u-l-a = ṅula	ṅ-o-k-a = ṅoka	
ṇ	ṇ-a-l-a = ṇala	g-o-ṇ-o-ṇ-o = goṇoṇo	ṇ-e-n-a = ṇena	
s	s-a-s-e = sase	s-e-m-a = sema	s-i-m-a = sima	
t	t-a-t-a = tata	t-e-t-a = teta	t-o-t-a = tota	
w	w-a-w-e = wawe	w-i-n-a = wina	w-e-l-a = wela	

FONIKI DZA TSHIVENḐA				U ṲOLA
MUBVUMO WA FONIKI	MAIPFI A NO DIKHOUDEA / VHALEA			
x	x-a-x-a-r-a = xaxara	x-o-x-o = xoxo	x-u-x-u-x-u = xuxuxu	
v	v-a-l-a = vala	v-u-l-a = vula	v-e-t-a = veta	
y	y-o-y-o = yo-yo	y-e-l-a-n-a = yelana		
z	z-i-p-i = zipi	z-i-g-i-z-a-k-a = zigizaka	z-o-z-o = zozo	
r	r-e-m-a = rema	r-u-m-a = ruma	r-i-d-i-l-i = ridili	
zw	zw-e-l-a = zwela	zw-i-m-b-a = zwimba	zw-ie-n-d-a = zwienda	
bv	bv-u-m-a = bvuma	bv-i-s-a = bvisa	bv-a-n-i = bvani	
nd	nd-i-m-a = ndima	nd-e-m-e = ndeme		
ḅ	ḅ-a-l-a = ḅala	ḅ-e-vh-e = ḅevhe	ḅ-i-l-a = ḅila	
nt	nt-o-t-a = ntota	nt-e-n-d-a = ntenda	nt-a-m-a = ntama	
nw	m-i-nw-e = minwe	nw-i-s-a = nwisa	k-o-nw-a = konwa	
ng	ng-o-m-u = ngomu	t-a-ng-a = tanga	t-e-ng-a = tenga	
nk	nk-e-l-a = nkela	nk-u-l-a = nkula	nk-o-n-a = nkona	
vh	vh-a-l-a = vhala	vh-ea = vhea	vh-o-n-a = vhona	
dz	dz-u-l-a = dzula	dz-a-m-a = dzama	dz-i-m-a = dzima	
dw	g-o-dw-a = godwa	g-i-g-i-dw-a = gigidwa		
ḑw	g-o-ḑw-a = goḑwa	vh-a-ḑw-a = vhaḑwa	k-o-ḑw-a = koḑwa	
hw	hw-a-l-a = hwala	hw-i-vh-a = hwivha		
gw	gw-e-l-a = gwela	gw-a-l-a = gwala		
lw	lw-e-l-a = lwela	m-a-lw-a = malwa		
ḡw	a-ḡw-a = aḡwa			
pw	pw-a-Ṳ-u-l-a pwaṲula	m-a-pw-a-pw-a-l-a-l-a = mapwapwalala		
mw	mw-e-mw-e-l-a = mwemwela			
sw	sw-a-y-a = swaya	sw-i-m-a = swima	sw-e-l-a = swela	
ḥw	ḥw-a-t-a = ḥwata	ḥw-e-n-d-a = ḥwenda	ḥw-a-vh-o = ḥwavho	
Ṳw	Ṳw-e-l-a = Ṳwela	Ṳw-i-s-a = Ṳwisa	Ṳw-a = Ṳwa	
kw	kw-e-t-a = kweta	kw-a-t-a = kwata		
mb	mb-a-l-o = mbalo	mb-i-l-a = mbila	mb-u-l-a = mbula	
dy	dy-a-m-b-i-l-a = dyambila	dy-e-l-o = dyelo		
ny	ny-a-l-a - nyala	p-o-ny-a - ponya		
vh	vh-ea = vhea	vh-o-m-b-a = vhomba	vh-ia = vhia	
nz	nz-a-m-b-o = nzambo	nz-ie = nzie		
fh	fh-o-l-a = fhola	fh-a-Ṳ-a = fhaṲa	fh-i-r-a = fhira	

FONIKI DZA TSHIVENḂA				U ṲOLA
MUBVUMO WA FONIKI	MAIPFI A NO DIKHOUDEA / VHALEA			
kh	kh-e-kh-e = khekhe	kh-u-h-u = khuhu	kh-o-kh-o = khokho	
th	th-a-th-a = thatha	th-o-l-a = thola	th-i-vh-a = thivha	
ph	ph-e-ph-o = phepho	ph-a-l-a = phala	ph-u-l-a = phula	
pf	pf-a-l-a = pfala	pf-u-m-a = pfuma	pf-e-l-a = pfela	
mm	mm-e = mme	mm-b-i-dz-a = mmbidza	mm-b-u-dz-a = mmbudza	
nnd	nnd-e-m-a = nndema	nnd-u-m-a = nnduma	nnd-i-l-e-l-a = nndilela	
nnd	nnd-i-vh-a = nndivha	nnd-e-l-a = nnd-e-l-a	nnd-a = nnd-a	
mv	mv-u-l-a = mvula	mv-e-l-e-l-e = mvelele		
mmv	mmv-i-s-a mmvisa	mmv-a-l-e-l-a = mmvaleda		
tsh	tsh-i-k-o-l-o = tshikolo	tsh-e-n-a = tshena	tsh-o-vh-a = tshovha	
mmb	mmb-u-dz-a = mmbudza	mmb-a-n-g-i-s-e-n-i = mmbangiseni	mmb-o-n-i-s-e-n-i = mmboniseni	
ndz	ndz-u-m-b-a = ndzumba	ndz-e-m-b-a = ndzemba		
khw	khw-e-vh-a = khwevha	khw-a-l-i = khwali		
dzh	dzh-u-l-u = dzhulu	dzh-e-n-a = dzhena	dzh-ia = dzhia	
nzh	l-u-nzh-i = lunzhi	nzh-a-r-a = nzhara	g-a-nzh-e = ganzhe	
nzw	nzw-e-l-u-l-e = nzwelule	nzw-ii! = nzwii!		
nkhw	nkhw-a-l-a = nkhwala	nkhw-e-s-a = nkhwesa	nkhw-e-l-e-l-e-n-i = nkhweleleni	
pfh	pfh-e-ḡ-e = pfheḡe	pfh-a-l-a = pfhala	pfh-i-w-a = pfhiwa	
fhw	fh-u-fhw-a = fhufhwa	pfh-u-fhw-a = pfhufhwa		
nyw	Ṳ-a-n-g-a-nyw-a = Ṳanganywa	vh-e-k-a-nyw-a = vhekanywa	vh-o-fh-e-k-a-nyw-a = vhofhekanywa	
mphy	kh-o-mphy-u-th-a = khomphyutha	mphy-e = mphye		
thy	thy-e-thy-e-n-y-ea = thyethyenyeya			
uu	d-uu = duu	m-uu-n-g-a = muunga	m-uu-m-b-a = muumba	
oi	l-oi-w-a = loiwa	th-oi = thoi	p-oi-dz-a = poidza	
ue	m-ue-l-o = muelo	m-ue-dz-i = muedzi	m-ue-m-b-e = muembe	
ai	m-ai-t-e-l-e = maitele	ai-n-a- = aina	w-ai-n-i = waini	
eu	dz-eu-l-a = dzeula	vh-eu-l-a = vheula		
uo	m-uo-m-v-a = muomva	m-uo-k-i = muoki		
ia	m-ia-n-o = miano	s-ia-n-a = siana	vh-ia = vhia	
ou	kh-ou = khou	t-ou = tou	Ṳ-o-l-ou = Ṳolou	
ea	vh-ea = vhea	s-ea = sea	r-ea = rea	

FONIKI DZA TSHIVENDA				U TOLA
MUBVUMO WA FONIKI	MAIPFI A NO DIKHOUEDEA / VHALEA			
ui	m-ui-l-a = muila	m-ui-n-g-a-m-e-l-i = muingameli		
aa	m-aa-n-d-a = maanda	s-aa-th-u = saathu	b-aa = baa	
ae	m-ae-l-e = maele	s-w-ae-l-a = swaela	M-ae-m - u = Maemu	
l	l-i-t-o = liṭo	l-e-l-o = leḷo	l-e-l-a = lela	
tzh	tzh-e-m-a = tzhema	tzh-e-t-a = tzheta		
iu	tsh-iu-l-u = tshiulu	m-iu-m-o - = miumo	m-iu-n-g-a = miunga	
ie	s-w-ie-l-a = swiela	dzh-ie-l-a = dzhiela	tsh-ie-n-g-e = tshienge	
oo	m-b-oo! = mboo!	tsh-o-t-oo! = tshotoo!		
ee	vh-ee = vhee	tsh-ee = tshee	s-ee - = see	
ii	l-ii-vh-a = liivha	n-ii = nii		

Muhanga wa Nzudzanyo na Ndongangudo

- Nzudzanyo na Ndongangudo ya kharikhulamu i no do tevhela i shumisa rothini na nyito zwe zwa talutshedzwa ngei ntha.

ATP

- Kha vha thome nga vhege dza 2–3 dza phimanyaluwo dza mutheo.
- U bva afho, hu na Nzudzanyo na Ndongangudo dza 4 x dzi songo nwalwaho tshithu, dzine vha nga dzi shumisa kha u pulana na u londa (u thirekha) kufunzele kwa kharikhulamu kha themo.
- Arali vha tshi zwi takalela, kha vha diitele rothini na nyito dzavho vhone vhaṅe, fhedzi vha vhe na vhuṅanzi uri dzi tevhedza thoḏea dza CAPS na dza ATP.
- Vha kone u diitela Nzudzanyo na Ndongangudo dzavho vhone vhaṅe dza kufunzele kwavho kwa kharikhulamu kha Themo ya 1.

Vha elelwe, phurogireme yo dzudzanywaho ya u guda ya NECT Gireidi 1–3 Luambo lwa Hayani i a wanala na u daunuloudiwa kha: www.nect.org.za

Thero ya 1:

Nyito	Vhege ya 1	U t̄ola	Vhege ya 2	U t̄ola
ORALA	DIVHAIPFI:		DIVHAIPFI:	
	LUIMBO/TSHIDADE:		LUIMBO/TSHIDADE:	
	NYITO DZIÑWE-VHO:		NYITO DZIÑWE-VHO:	
FONIKI	MIBVUMO:		MIBVUMO:	
	NYITO:		NYITO:	
MUNWALO	MUBVUMO/MIBVUMO, MAIPFI NA MAFHUNGO:		MUBVUMO/MIBVUMO, MAIPFI NA MAFHUNGO:	

Nyito	Vhege ya 1	U țola	Vhege ya 2	U țola
U VHALA NA VHAGUDI	MAÑWALWA/TSHIBVELEDZWA: MBUDZISO DZA THOLOKANYONDIVHO (KUPFESESELE): NYITO YA THEVHELAUVHALA:		MAÑWALWA/TSHIBVELEDZWA: MBUDZISO DZA THOLOKANYONDIVHO (KUPFESESELE): NYITO YA THEVHELAUVHALA:	
U ÑWALA	THOHO NA MUSHUMO:		THOHO NA MUSHUMO:	
GGR	NOTSI:		NOTSI:	

Thero ya 2:

Nyito	Vhege ya 1	U țola	Vhege ya 2	U țola
ORALA	DIVHAIPIFI:		DIVHAIPIFI:	
	LUIMBO/TSHIDADE:		LUIMBO/TSHIDADE:	
	NYITO DZIÑWE-VHO:		NYITO DZIÑWE-VHO:	
FONIKI	MIBVUMO:		MIBVUMO:	
	NYITO:		NYITO:	
MUNWALO	MUBVUMO/MIBVUMO, MAIPI NA MAFHUNGO:		MUBVUMO/MIBVUMO, MAIPI NA MAFHUNGO:	

Nyito	Vhege ya 1	U țola	Vhege ya 2	U țola
U VHALA NA VHAGUDI	MAÑWALWA/TSHIBVELEDZWA:		MAÑWALWA/TSHIBVELEDZWA:	
	MBUDZISO DZA THOLOKANYONDIVHO (KUPFESESELE):		MBUDZISO DZA THOLOKANYONDIVHO (KUPFESESELE):	
	NYITO YA THEVHELAUVHALA:		NYITO YA THEVHELAUVHALA:	
U ÑWALA	THOHO NA MUSHUMO:		THOHO NA MUSHUMO:	
GGR	NOTSI:		NOTSI:	

Thero ya 3:

Nyito	Vhege ya 1	U t̄ola	Vhege ya 2	U t̄ola
ORALA	DIVHAIPFI:		DIVHAIPFI:	
	LUIMBO/TSHIDADE:		LUIMBO/TSHIDADE:	
	NYITO DZIŊWE-VHO:		NYITO DZIŊWE-VHO:	
FONIKI	MIBVUMO:		MIBVUMO:	
	NYITO:		NYITO:	
MUNWALO	MUBVUMO/MIBVUMO, MAIPFI NA MAFHUNGO:		MUBVUMO/MIBVUMO, MAIPFI NA MAFHUNGO:	

Nyito	Vhege ya 1	U țola	Vhege ya 2	U țola
U VHALA NA VHAGUDI	MAÑWALWA/TSHIBVELEDZWA: MBUDZISO DZA THOLOKANYONDIVHO (KUPFESESELE): NYITO YA THEVHELAUVHALA:		MAÑWALWA/TSHIBVELEDZWA: MBUDZISO DZA THOLOKANYONDIVHO (KUPFESESELE): NYITO YA THEVHELAUVHALA:	
U ÑWALA	THOHO NA MUSHUMO:		THOHO NA MUSHUMO:	
GGR	NOTSI:		NOTSI:	

Thero ya 4:

Nyito	Vhege ya 1	U t̄ola	Vhege ya 2	U t̄ola
ORALA	DIVHAIPFI:		DIVHAIPFI:	
	LUIMBO/TSHIDADE:		LUIMBO/TSHIDADE:	
	NYITO DZIŊWE-VHO:		NYITO DZIŊWE-VHO:	
FONIKI	MIBVUMO:		MIBVUMO:	
	NYITO:		NYITO:	
MUNWALO	MUBVUMO/MIBVUMO, MAIPFI NA MAFHUNGO:		MUBVUMO/MIBVUMO, MAIPFI NA MAFHUNGO:	

Nyito	Vhege ya 1	U țola	Vhege ya 2	U țola
U VHALA NA VHAGUDI	MAÑWALWA/TSHIBVELEDZWA: MBUDZISO DZA THOLOKANYONDIVHO (KUPFESESELE): NYITO YA THEVHELAUVHALA:		MAÑWALWA/TSHIBVELEDZWA: MBUDZISO DZA THOLOKANYONDIVHO (KUPFESESELE): NYITO YA THEVHELAUVHALA:	
U ÑWALA	T̃HOHO NA MUSHUMO:		T̃HOHO NA MUSHUMO:	
GGR	NOTSI:		NOTSI:	

Phurogireme ya U linga

U lingela U khwiṅisa

- **Mutevhemuṭoli** u no ḁo tevhela u katela zwikili zwa ndeme zwa nyaluso ya **u vhala na u ṅwala (litheresi)** zwine vhagudi vhavho vha tea u zwi konesa kha vhuimo uhu kana luṭa.
- Hezwi ndi **zwikili zwiḥulwane zwa u vhala na u ṅwala** zwine **vhagudi vhoṭhe vha tea u zwi wana** musi **Gireidi ya 3 i tshi khunyelela**.
- A hu na ṅḁila ya u khauleza kana i si konḁi ya u londa ‘U lingela U khwiṅisa’, kana ‘U linga ha Fomethivi’.
- U itela u vha thusa kha u ita izwi nga ṅḁila i no vhuiedza, vha nga tama u ita zwi tevhelaho:
 - U ita **bugu ya u rekhoda u linga**, ine vha ḁo dzula vhe nayo tshifhinga tshoṭhe.
 - Bugu iyi i tea u ṅwaliwa uri TSHIPHIRI.
 - Kha vha vhe na khethekanyo ya mugudi muṅwe na muṅwe** buguni iyi.
 - ḁuvha loṭhe, **kha vha vhe na nzhele na kushumele kwa vhagudi, vha ite notsi dza zwine vha khou zwi vhona** malugana na zwikili izwi.
- Kha vha ṭhogomele tshoṭhe **vhagudi vhane vha sa sumbedze mvelaphanḁa**, nahone **vha shume navho** u itela u tandulula na khaedu dzavho.

Mutevhemuṭoli: Luambo lwa Hayani lwa Vhuimo ha Muteo (FP)

ZWIKILI ZWA NDANGO (EXECUTIVE FUNCTION)	✓
Mugudi: U tevhedza mikano na zwe zwa lavhelelwa (ndavhelelo.)	
U a kona u langa nyanyuwo yawe/vhuḁipfi hawe.	
U a kona u shuma nga eṭhe.	
U a shumisana na vhaṅwe musi e kha tshigwada.	
U tou fombe kha mishumo na u i phetha nga tshifhinga tshi no ṭanganedzea.	
U a kona u elelwa na u ṭuma zwe a guda kale na zwine a khou guda zwino.	
U a kona u thoma na u fhaṭa vhuishaka havhuḁi na vhaṅwe.	
U a konḁelela khaedu – ha tendi u kundiwa.	
U THETSHELESA NA U AMBA	✓
Mugudi: U alusa na u shumisa ḁivhaipfi ine ya endelega u serekana (u konḁa.)	
U a tevhedza ndaela.	
U a vhudzisa mbudziso.	
U a fhindula mbudziso nga ṅḁila kwayo, a tshi shumisa mafhungo ane a endelega u serekana (u konḁa.)	
U a shumisa zwikili zwo teaho zwa u haseledza na u davhidzana.	
U ṬALUKANYA MIBVUMO NA FONIKI	✓
Mugudi: U a ṭhukukanya maipfi a bva mibvumo yo imaho nga yoṭhe a tshi tou i bula.	
U a vanganya mibvumo a vhumba maipfi a tshi tou a bula.	

U a kona u tšalukanya na u vhala mibvumo yothe ye ya funziwa (u guda nga ha vhushaka ha leedere na mubvumo.)	
U a fhaṭa na u tšhukukanya maipfi o n̄waliwaho a tshi shumisa mibvumo ye ya funziwa.	
U VHALA	✓
Mugudi: Tshifhinga tshothe, u a lingedza u dikhouda (u bula) maipfi maswa a tshi shumisa n̄divho ya leedere na mubvumo.	
U a vhala zwibvedzwa (mañwalwa) zwi re kha bammbiri la mishumo a tshi tou elela nahone a sa khakhi.	
U PFESESA	✓
<i>Kha Vhuimo ha Muteo, zwikili izwi zwi tea u fhaṭiwa musi wa U vhala na Vhagudi – musi mudededzi / mugudisi a tshi khou vhalela n̄tha zwibvedzwa zwi no konḡa.</i>	
Mugudi: U sumbedza u toḡou ḡivha na dzangalelo kha zwiṭori zwa u vhala na vhagudi.	
U fhindula mbudziso dza vhuṭuṭulanyelelwa (<i>recall questions</i>) nga ngona.	
U t̄ahisa mihumbulo i no pfala na u i imelela musi a tshi fhindula mbudziso ya ‘ngani’	
U a nweledza zwiwo zwiḡulwane zwa zwiṭori zwa u vhalela n̄tha.	
U vhudza vhañwe ndivho kana mulaedza wa zwiṭori zwe zwa vhaliwa.	
U a kona u elelwa na u t̄uma zwiṭori zwe zwa vhaliwa kale na zwine zwa khou vhaliwa zwino.	
MUÑWALO	✓
Mugudi: U fara penisela na tsha u n̄wala nga n̄dila yone – a tshi shumisa minwe miraru kha u fara.	
U a kona u sika maḡedere e a funziwa, a songo khakhea nahone a tshi vhalea.	
U n̄wala nga luvhilo lu no t̄anganedzea – u a kona u fhedza mushumo nga tshifhinga tsho tiwaho.	
U N̄WALA	✓
Mugudi: U shumisa u n̄wala kha u bvisela mihumbulo yawe khagala (ha n̄walululi/ha kopi.)	
U n̄wala nga eṭhe (u dzhenisa mbiluni zwiṭirathedzhi zwa u n̄wala a zwi shumisa kha u khunyeledza mishumo ya u n̄wala.)	
U shumisa n̄divho yawe ya u anana ha leedere na mubvumo kha u n̄wala maipfi (muñwalo wa u ḡisikela/wa t̄hoho yawe.)	
U vhalela vhañwe ngae zwa a n̄wala.	

U linga Vhukoni

- Vha nga **ḡiitela Mushumo wa U linga ha Fomaḡa (FAT)** wa vhone vhañe vha tshi tevhedza tsumbanḡila dze vha ḡewa kha **Khethekanyo ya 4 yo Vusuludzwaho ya CAPS**.
- Tshiñwevho, ha sambula **ya FAT ya Themo ya 1** i re **afho fhasi**. Vha nga kha ḡi shumisa FAT iyi yo tou ralo, kana vha i shandulela u i shumisa kiḡasini yavho.
- Ho dzheniswa na ‘khadi ya tshikoro’ ine khayo vha nga dzhenisa mvelelo dza u lingiwa ha vhagudi ha tshiteñwa tshiñwe na tshiñwe tsha magudiswa.

U shumisa Rubiriki

- Rubiriki dzi re afho fhasi dzi tevhela zwiṭalusi zwiṅa zwa ḽeveḽe.
- Dzi dovha dza sumbedza tsumbandila dza u pima (u reitha) ḽeveḽe inwe na inwe.
- Zwiṅwe hafhu, maraga yo avhelwa tshiṭalusi tshiṅwe na tshiṅwe zwi tshi ya nga khethekanyo. Hezwi zwi sumbedzwa kha zwitange tsini na tshiṭalusi.
- Vha nga shumisa zwipimi izwi kha u linga vhagudi vhavho nga ndila dzo fhambanaho, zwi tshi langwa nga vundu (phurovintsi) ḽavho kana tshiṭiriki. Sa tsumbo:
 - a Vha nga nanga u wana ḽeveḽe i re tshikati kana vhuimo wa nyito ya u linga.
 - b Kana, vha nga nanga u ta maraga dzo teaho mugudi muṅwe na muṅwe.

Tsumbo:

- a Mudededzi wa Peter vho ita luswayo lwa tshifhambano kha zwe a kona u ya nga tshieli tsho tiwaho.
- b Vha wana uri zwifhambano izwi zwo ḽalesa kha ḽEVEḽE YA 2/KHA MPIMO WA TSHIKHALA TSHA 3–4. Fhedzi-ha, u na tshikoro tshithihi tsha ḽEVEḽE YA 1/KHA MPIMO WA TSHIKHALA TSHA 1–2. Zwenezwo-ha, vha mu fha Vhuimo / **Mpimo (Rating) wa 3.**
- c U bva afho, vha rekanya tshikoro tshawe u ya nga maraga dzo teaho tshieli tsho tiwaho. U wana maraga dza 5 kha dza 14, Musi vha tshi dzi kovha nga 2, u wana maraga dza 2.5 dzine vha dzi sendedza tsini kha Vhuimo / **Mpimo (Rating) wa 3.**

RUBIRIKI	ḽEVEḽE YA 1 VHUIMO / MPIMO 1-2	ḽEVEḽE YA 2 VHUIMO / MPIMO 3-4	ḽEVEḽE YA 3 VHUIMO / MPIMO 5-6	ḽEVEḽE YA 4 VHUIMO / MPIMO 7
TSHIELI TSHA 1	Mugudi u kona u anetshela zwipiḽa zwa tshiṭori hu si na ndunzhendunzhe zwi kha thevhekano yo khakheaho. (1-2)	Mugudi u anetshela tshipiḽa tsha tshiṭori hu na thevhekano yone, fhedzi u dzhenisesa kana u siedza zwidodombedzwa zwinzhi. (3) ✗	Mugudi u anetshela vhunzhi ha tshiṭori hu na thevhekano yone, fhedzi u dzhenisesa kana u siedza zwidodombedzwa zwinzhi. (5-6)	Mugudi u anetshela tshiṭori hu na thevhekano yone, fhedzi hu na zwidodombedzwa zwo linganaho zwi no ita uri tshiṭori tshi pfale. (7)
TSHIELI TSHA 2	Mugudi u anzela u ima, a tshi timatima na u dovhola maipfi kana mafurase. (1-2)	Mugudi u a ima tshiṅwe tshifhinga, a tshi timatima na u dovhola maipfi kana mafurase. (3-4) ✗	Mugudi u anetshela tshiṭori nga u elela, a tshi ima tshiṅwe tshifhinga, a tshi timatima kana u dovhola maipfi kana mafurase. (5-6)	Mugudi u anetshela tshiṭori nga u elela nahone a tshi ḽifulufhela, a sa imi na u timatima kana u dovhola maipfi kana mafurase. (7)
TSHIELI TSHA 3	A hu na u shandukisa khalo kana voḽumu kha ipfi ḽawe, kana mugudi ha pfali. (1-2) ✗	Mugudi tshiṅwe tshifhinga u a shandukisa khalo kana voḽumu kha ipfi ḽawe, fhedzi a si tshifhinga tshoṭhe tshine a zwi kona. (3-4)	Mugudi u a fhambanya khalo kana voḽumu kha ipfi ḽawe musi a tshi vhala, ha swika hune zwa shumanyana. (5-6)	Mugudi u a fhambanya khalo kana voḽumu kha ipfi ḽawe musi a tshi vhala, ha swika hune zwa shuma tshoṭhe. (7)

Tshandulelo

- Kha vha shandulule maraga u bva kha 14 vha i ise kha vhuimo / mpimo (rating) wa 1–7 nga u kovha nga 2.

Ri na fulufhelo la uri tsumbandila iyi i do vha thusa

- *Zwi na ndeme uri vha elelwe uri mishumo ya u linga iyi na ngona dza u rekanya zwi tou vha nyanganyelo fhedzi kana madzinginywa.*
- *Kha vha shumise thodea dza u linga dza vundu (phurovintsi) la havho kana tshitiiki tsha havho.*

U lingo Vhukoni: Khadi ya Tshikoro							
Madzina a Vhagudi	U thetshesha na U amba	Foniki	U vhala na U Pfesesa	Munwalo	U nwala	Nyangaredzo	
	U vhumba maipfi a phalandothe mbili dzi no fana.	U fhaṭa maipfi a tshi shumisa mibvumo ye a funzwa ṅanwaha.	U elela hawe a tshi vhala hu khou engedzea nahone o no vha na mutsindo.	U vhalela ṅṅha zwi no bva buguni e kha ṅeṅe yawe. U shumisa maipfimaḍowelwa, foniki, na zwikili zwa tsenguluso ya tshivhumbeo na zwi re ngomu.	U fhindula mbudzisotswititi (dzo lumbamaho/ <i>literal questions</i>). U a bvumba (humbulela). U vhekanya hafhu zwiwo nga thevhekano yone.	Kopolola na u ṅwala mafhungo mapfufhi a tshi sedzesa kuvhumbelwe kwone kwa maḅedere.	U ṅwala mafhungo a 3 a mafhungomaitei (nyusi) awe a tshi shumisa mibvumo ye a guda maipfimaḍowelwa na zwitopo.
Nomboro ya Nyito ya U lingo	Tsedzuluso ya kijaṣini	1.1	1.3	1.3	1.4	1.5	1.6
1							
2							
3							
4							
5							
6							
7							
8							
9							
10							
11							
12							

Gireidi ya 2 Themo ya 1: Nyito ya U linga ha Fomala ya Sambula

1.1: U THETSHELESA NA U AMBA	
TSHIPIKWA	<p>U anetshela tshiṭori tshi no ḍivhea</p> <ul style="list-style-type: none"> Tshiṭori itshi tshi na mathomo, mutumbu na magumo. Mugudi u anetshela tshiṭori a sa timatimi kana u dovholola.
KUITELE	<ul style="list-style-type: none"> Hezwi zwi nga itwa tshifhinga tshinwe na tshinwe u bva kha Vhege ya 7 u swika kha Vhege ya 9. Kha vha zwi ite musi vhagudi vho dzula fhasi vha tshi khou ita nyito ya u vhala kana u ṅwala nga vhoṭhe.
NYITO	<p>U anetshela tshiṭori tshi no ḍivhea</p> <ul style="list-style-type: none"> Kha vha ṭalutshedze kiḷasi uri vha khou ya u vha vhidza uri vha ḍe vha vha anetshele zwiṭori zwi vha zwi funesa. Kha vha humbudze vhagusi uri musi vha tshi anetshela tshiṭori, hu tea u vha na mathoma, mutumbu na magumo. Kha vha ite na u vha humbudza uri vha shumise maipfi avho kha u ita uri tshiṭori tshi takadze. Tsha u fhedza, vha tea u ita ṅdowṅowe ya u anetshela tshiṭori. u itela uri vha si hangwe zwi vha khou anetshela, kana vha zwi dovholola. Kha vha vha fhe minete i si gathi uri vha elekanye nga zwiṭori zwavho. Kha vha vha tendele vhja rembuluwe vha vhudze phathinara dzavho izwi zwiṭori zwavho. Vha nga kha ḍi ola tshifanyiso tsho ḷeibuḷiaho sa tshipiḍa tsha tshiṭori tshavho, musi vhone vha tshi khou thetshesa zwiṭori zwa vhaṅwe vhagudi. Kha vha linge mugudi muṅwe na muṅwe vha tshi shumisa rubiriki i re afho fhasi.

RUBIRIKI	LEVELE YA 1 VHUIMO WA 1-2	LEVELE YA 1 VHUIMO WA 3-4	LEVELE YA 1 VHUIMO WA 5-6	LEVELE YA 1 VHUIMO WA 7
TSHIVHUMBEO NA THEVHEKANO	Mugudi u kona u anetshela zwiṭori hu si na ndunzhendunzhe zwi kha thevhekano yo khakheaho. (1-2)	Mugudi u anetshela tshipiḍa tsha tshiṭori hu na thevhekano yone, fhedzi u dzhenisesa kana u siedza zwidombedzwa zwizhi. (3-4)	Mugudi u anetshela vhunzhi ha tshiṭori hu na thevhekano yone, fhedzi u dzhenisesa kana u siedza zwidombedzwa zwizhi. (5-6)	Mugudi u anetshela tshiṭori hu na thevhekano yone, fhedzi hu na zwidombedzwa zwo linganaho zwi no ita uri tshiṭori tshi pfale. (7)
U ELELA	Mugudi u anzela u ima, a tshi timatima na u dovholola maipfi kana mafurase. (1-2)	Mugudi u a ima tshinwe tshifhinga, a tshi timatima na u dovholola maipfi kana mafurase. (3-4)	Mugudi u anetshela tshiṭori nga u elela, a tshi ima tshinwe tshifhinga, a tshi timatima kana u dovholola maipfi kana mafurase. (5-6)	Mugudi u anetshela tshiṭori nga u elela nahone a tshi ḍifulufhela, a sa imina u timatima kana u dovholola maipfi kana mafurase. (7)

1.2: FONIKI																	
TSHIPIKWA	<ul style="list-style-type: none"> • U fhaṭa maipfi a tshi shumisa pfallandoṭhe. 																
KUITELE	<ul style="list-style-type: none"> • Hezwi kha vha zwi ite kha Vhege ya 7 kana ya 8, nga tshifhinga tsha ngudo ya foniki mafheleloni a vhege. 																
NYITO	<ul style="list-style-type: none"> • Kha vha ite thebuḽu ya ‘Ṱhalamaipfi’ kha bodo, vha dzhenise maipfi a 16, mibvumo ya 5 ya pfallandoṭhe, na themba dza 7 na themba dza 4 dze dza vanganywa dzo no funziwaho. <table border="1" style="margin-left: 40px;"> <tbody> <tr> <td>a</td> <td>e</td> <td>i</td> <td>o</td> </tr> <tr> <td>u</td> <td>m</td> <td>b</td> <td>d</td> </tr> <tr> <td>t</td> <td>g</td> <td>s</td> <td>p</td> </tr> <tr> <td>vh</td> <td>th</td> <td>sh</td> <td>kh</td> </tr> </tbody> </table> <ul style="list-style-type: none"> • Kha vha sumbedze vhagudi kuvhumbelwe kwa maipfi vha tshi shumisa maḽedere a no bva kha thebuḽu, sa tsumbo: vha – a – th – u = vhathu • Kha vha vhudze vhagudi uri vha fhaṭe maipfi a 12. • Kha vha ṅee vhagudi minite ya 5 ya u ita mushumo uyu. Kha vha kuvhanganye bugu vha lulamise na u vhala tshivhalo tsha maipfi e a fhaṭiwa nga ngona. • Kha vha linge mugudi muṅwe na muṅwe vha tshi shumisa runiriki i re afho fhasi. 	a	e	i	o	u	m	b	d	t	g	s	p	vh	th	sh	kh
a	e	i	o														
u	m	b	d														
t	g	s	p														
vh	th	sh	kh														

RUBIRIKI	ḽEVEḽE YA 1 VHUIMO WA 1–2	ḽEVEḽE YA 1 VHUIMO WA 3–4	ḽEVEḽE YA 1 VHUIMO WA 5–6	ḽEVEḽE YA 1 VHUIMO WA 7
U FHAṬA MAIPFI NGA PFALANDOṬHE	Mugudi o kona u fhaṭa maipfi a 0–3. (1–2)	Mugudi o kona u fhaṭa maipfi a 4–6. (3–4)	Mugudi o kona u fhaṭa maipfi a 7–9. (5–6)	Mugudi o kona u fhaṭa maipfi a re vhukati ha 10–12. (7)

1.3: U VHALA	
TSHIPIKWA	<ul style="list-style-type: none"> U vhalela nṭha zwi no bva buguni e kha ḽeveḽe yawe. U shumisa maipfimaḽowelwa, foniki, na zwikili zwa tsenguluso ya tshivhumbeo na zwikili zwa u dikhouda.
KUITELE	<ul style="list-style-type: none"> Hezwi zwi nga itiwa tshifhinga tshiṅwe na tshiṅwe u thoma kha Vhege ya 6 u swika kha Vhege ya 8. Hezwi kha vha zwi ite nga tshifhinga tsha “U vhala nga Tshigwada Hu na U sumbiwa Nḽila.
NYITO	<ul style="list-style-type: none"> Nga tshifhinga tsha ‘U vhala nga Tshigwada Hu na U sumbiwa Nḽila’ kha vha vhidze muraḽo muṅwe na muṅwe wa tshigwada uri a ḽe a vha vhalele e eṭhe. Kha vha ri mugudi a vhalele nṭha zwi no bva kha maṅwalwa o teaho ḽeveḽe yawe. Kha vha vhe na vhuṭanzi uri maṅwalwa aya a katela na maipfi a no vhalea (dikhoudea.) Kha vha linge vhaḽudi vha tshi shumisa rubiriki i re afho fhasi.

RUBIRIKI	ḽEVEḽE YA 1 VHUIMO WA 1–2	ḽEVEḽE YA 1 VHUIMO WA 3–4	ḽEVEḽE YA 1 VHUIMO WA 5–6	ḽEVEḽE YA 1 VHUIMO WA 7
ZWIKILI ZWA U DIKHOUDA	Mugudi u ṭoḽa thikhedzo nnzhi ya foniki i no bva kha mudededzi / mugudisi uri a vhale ipfi ḽine a si ḽi ḽivhe. Mugudi u a balelwa u ṭhukukanya maipfi a bva madungo kana mibvumo. (1–2)	Mugudi u lingedza u shumisa foniki kha u vhala maipfi ane a si a ḽivhe fhedzi u ṭoḽa thuso ya mudededzi / mugudisi. Mugudi u a kona u ṭhukukanya maipfi a bva madungo kana mibvumo a tshi thusiwa nga mudededzi / mugudisi. (3–4)	Mugudi u shumisa foniki na ṭhalusamadungo (syllabification) kha u bula maipfi ane a si a ḽivhe, fhedzi tshiṅwe tshifhinga u a ṭoḽa thuso ya u vanganya/ṭanganya mibvumo ya ita ipfi. (5–6)	Mugudi u shumisa foniki na ṭhalusamadungo (syllabification) kha u bula maipfi ane a si a ḽivhe, nahone u a kona u vanganya/ṭanganya mibvumo ya ita ipfi. (7)
MAIPFIMAḽOWELWA	Mugudi u ḽivha maipfimaḽowelwa/maipfimaanzeli a si manzhi. (1–2)	Mugudi u ḽivha maipfimaḽowelwa/maipfimaanzeli a si manzhi manzhi. (3–4)	Mugudi u ḽivha maipfimaḽowelwa/maipfimaanzeli manzhi. (5–6)	Mugudi u ḽivha maipfimaḽowelwa/maipfimaanzeli oṭhe e a funziwa. (7)

1.4 U VHALELA U PFESESA	
TSHIPIKWA	<p>U thetshelesa na u tou fombe kha mañwalwa u itela:</p> <ul style="list-style-type: none"> • U fhindula mbudzisotswititi nga ha mañwalwa. • U fhindula mbudzisothalutshedzwa nga ha mañwalwa. • U vhekanya zwiwo zwa mañwalwa nga ngona. • U a t̄ahisa mihumbulo yawe..
KUI TELE	<ul style="list-style-type: none"> • Hezwi zwi nga itwa tshifhinga tshiñwe na tshiñwe u bva kha Vhege ya 4 u swika kha Vhege ya 7 • Kha vha zwi ite nga Lavhuṭanu liñwe na liñwe nga tshifhinga tsha Nyito ya Oraḷa: Therisano nga ha U vhalala na Vhagudi kana nga Lavhuṭanu liñwe na liñwe nga tshifhinga tsha U vhalala na Vhagudi: Nyito ya Thevhelauvhalala.
NYITO	<ul style="list-style-type: none"> • Kha vha shumise tshiṭori tsha u vhalala na vhagudi tsha vhege yo fhelaho. • Kha vha dzudze kiḷasi uri i shume mushumo uyu. • Nga murahu, kha vha vhidze vhagudi nga muthihi nga muthihi vha ḁe desikeni yavho vha fhedzise u lingiwa. • Kha vha ri vhagudi vha fhindule mbudziso dza 1–2 dza luñwe na luñwe lwa tshaka dzi tevhelaho dza mbudziso dzi no kwama mañwalwa: <ul style="list-style-type: none"> Mbudzisotswititi nga ha Zwidombedzwa <ol style="list-style-type: none"> 1 Nnyi...? 2 Mini...? 3 Lini...? 4 Hani...? 5 Ngafhi...? Mbudzisothalutshedzwa <ol style="list-style-type: none"> 1 Ni vhona u nga ndi ngani...? 2 Ni nga kona u sumbedza vhuṭumani ha... na...? 3 Arali no vha nino vha ni tshi ḁo ita mini? Ngani? U bvuma / U humbulela <ol style="list-style-type: none"> 1 Ni vhona u nga hu ḁo bvelela mini tshi no tevhela? Ngani? 2 Ni vhona u nga tshiṭori tshi ḁo fhelisa hani? Ngani? Thevhekano ya zwiwo <ol style="list-style-type: none"> 1 Ho bvelela mini mathomoni a tshiṭori? 2 Ho bvelela mini magumoni a tshiṭori? 3 Ho bvelela mini nga murahu ha musu ...? 4 Ho thoma u bvelela zwifhi: ...kana...? U t̄ahisa mihumbulo yawe <ol style="list-style-type: none"> 1 Ndi zwifhio zwine na nga humbulela malugana na.... zwi no bva kha....? 2 Ni vhona u nga....? 3 Ndi ngani ni tshi vhona u nga...? • Kha vha linge mugudi muñwe na muñwe vha tshi shumisa rubiriki i re afho fhasi.

RUBIRIKI	LEVELE YA 1 VHUIMO WA 1-2	LEVELE YA 2 VHUIMO WA 3-4	LEVELE YA 3 VHUIMO WA 5-6	LEVELE YA 4 VHUIMO WA 7
MBUDZISOTSWITITI NGA HA ZWIDODOMBEDZWA	Mugudi ha koni u toolola tshidombedzwa na tshithihi tsha tshitori a sa khakhi. (1)	Mugudi u a koni u toolola zwiñwe zwa zwidombedzwa zwa tshitori, a tshi tou vhudziswa. (2)	Mugudi u a koni u toolola zwidombedzwa zwothe zwa tshitori, a tshi tou vhudziswa. (3)	Mugudi u a koni u topola zwidombedzwa zwothe zwa tshitori nga u tsvhanya, a tshi elela nahone a sa khakhi. (4)
U BVUMBA (U HUMBULELA)	Mugudi ha koni u mbvumba luthihi nga ndila i no fusha, nahone ha koni u imelela phindulo yawe. (1)	Mugudi u a kona u mbvumba luthihi nga ndila i no fusha, nahone u a koni u imelela phindulo yawe. (2)	Mugudi u a kona u mbvumba luvhili nga ndila i no fusha, nahone u a koni u imelela phindulo yawe nthihi. (3)	Mugudi u a kona u mbvumba luvhili nga ndila i no fusha, nahone u a koni u imelela phindulo dzawe vuvhili hadzo. (4)
THEVHEKANO YA ZWIWO	Mugudi ha koni u tevhekana zwiwo zwi no bva kha mañwalwa nga ngona. (1)	Mugudi u a kona u tevhekana zwiwo zwi no bva kha mañwalwa nga ngona a tshi tou thusiwa. (2)	Mugudi u a kona u tevhekana zwiwo zwi no bva kha mañwalwa nga ngona fhedzi zwi a mu dzhiela tshifhinga. (3)	Mugudi u a kona u tevhekana zwiwo zwi no bva kha mañwalwa nga u tsvhanya na nga ngona. (4)
U TAVHISA MIHUMBULO YAWE	Mugudi u a kona u mbvumba nga ndila i no fusha nga ha mubvumbedzwa kana tshiñwe tshithu tshi re tshitorini a tshi tou thusiwa. (1)	Mugudi u a kona u mbvumba nga ndila i no fusha nga ha mubvumbedzwa kana tshiñwe tshithu tshi re tshitorini a sa thusiwi. (2)		

1.5: MUÑWALO	
TSHIPIKWA	<ul style="list-style-type: none"> U kopolola na u ñwala mafhungo mapfufhi a tshi sedzesa uri maļedere o lulama.
KUITELE	<ul style="list-style-type: none"> Izwi kha vha zwi ite kha ngudo ya muñwalo ya nga Musumbuluwo kha Vhege ya 7 kana Vhege ya 8.
NYITO	<ul style="list-style-type: none"> Kha vha ite ngudo dza u ñwala sa nga misi. Kha vha kuvhanganye bugu dza vhagudi musi saikiļi ya u ñwala i tshi khunyelela. Kha vha linge muñwalo na kuñwalele kwa mugudi muñwe na muñwe vha tshi shumisa rubiriki i re afho fhasi.

RUBIRIKI	LEVELE YA 1 VHUIMO WA 1-2	LEVELE YA 2 VHUIMO WA 3-4	LEVELE YA 3 VHUIMO WA 5-6	LEVELE YA 4 VHUIMO WA 7
U VHUMBA MALEDERE	Mugudi u a konḡelwa u vhumba maļedere othe nga ngona. Hu na vhukhaki kha kuvhumbelwe, saizi i no lingana. Mugudi u ñwala nga u ongolowa. (1-2)	Mugudi u khou sumbedza mvelaphanḡa yavhuḡi kha u vhumba maļedere nga ngona. Hu tsee na vhukhakhinyana kha kuvhumbelwe na/kana saizi i no lingana. Mugudi u ñwala nga u luvhilo lune lwa khou vha khwiḡe. (3-4)	Mugudi u khou sumbedza mvelaphanḡa yavhuḡi kha u vhumba maļedere nga ngona. Hu tsee na vhukhaki vhu si vhezhi kha kuvhumbelwe na/ kana saizi i no lingana. Mugudi u ñwala nga luvhilo lwavhuḡi. (5-6)	Mugudi u khou sumbedza mvelaphanḡa i re maḡhakheni ya u vhumba maļedere nga ngona. Hu na vhukhaki vhuḡukutuku kha kuvhumbelwe na/ kana saizi i no lingana. Mugudi u ñwala nga luvhilo lwa maḡhakheni. (5-6)
U THALANGANA HA MAIPFI KHA MAFHUNGO	Kha zwikhala zwi re vhukati ha maipfi ho andesa u sa fana, nahone zwi nga vha zwo thalangesa kana zwo kwakwanesa. (1-2)	Zwikhala zwi re vhukati ha maipfi zwi anzela u sa fana, nahone zwi nga vha zwo thalangesa kana zwo kwakwanesa. (3-4)	Vhezhi ha zwikhala zwi re vhukati ha maipfi zwi anzela u fana, nahone zwi kha ngona. (5-6)	Zwikhala zwi re vhukati ha maipfi zwi dzula zwo ima nga ngona. (7)

1.6: U NŴALA	
TSHIPIKWA	<ul style="list-style-type: none"> U nŵala mafhungo a 3 nga ha mafhungomaitei (nyusi) a ene muṅe a tshi shumisa mibvumo ye a guda, maipfimaḍowelwa, maḷeḍeredzansi na zwitopo.
KUI TELE	<ul style="list-style-type: none"> Kha vha ite izwi khathihi na ngudo ya u nŵala nga ḷavhuraru, kha Vhege ya 6 kana Vhege ya 8.
NYITO	<ul style="list-style-type: none"> Kha vha funze ngudo dza u nŵala sa nga misi. Kha vha kuvhanganye bugu dza vhagudi musi saikiḷi ya u nŵala i tshi khunyelela. Kha vha linge muṅwalo na kuṅwalele kwa mugudi muṅwe na muṅwe vha tshi shumisa rubiriki i re afho fhasi.

RUBIRIKI 4.3 FONIKI	ḲEVEḲE YA 1 VHUI MO WA 1–2	ḲEVEḲE YA 2 VHUI MO WA 3–4	ḲEVEḲE YA 3 VHUI MO WA 5–6	ḲEVEḲE YA 4 VHUI MO WA 7
U NŴALA: ZWA ENE MUṅE	U a konḍelwa nga u pfesesa kuitele uku, kana a si zwawe – u tou kopa tsumbo ya mudededzi. (1)	U a kona u pfesesa kuitele uku, nahone ndi zwawe, naho zwi tshi fana na zwa tsumbo tsumbo ya mudededzi. (2)	Kuitele ndi kwa ene muṅe – ku bva khae. (3)	Kuitele ndi kwa ene muṅe – ku bva khae kwa dovha kwa vha na vhutsila. (4)
U NŴALA: VHULAPFU	Mugudi o nŵala mafhungo a 0 a re one. (1)	Mugudi o nŵala fhungo ḷithihi ḷi re ḷone. (2)	Mugudi o nŵala mafhungo mavhili a re one. (3)	Mugudi o nŵala mafhungo marau a re one. (4–5)
U NŴALA: NDONGAZWIGA	Mugudi u a konḍelwa nga u shumisa maḷeḍeredzansi na zwitopo tshifhinga tshoṱhe nahone nga ngona, naho hu na thikhedzo. (1)	Mugudi u a kona u shumisa maḷeḍeredzansi na zwitopo tshifhinga tshoṱhe nahone nga ngona, fhedzi u konḍelwa nga u shumisa zwiṅwe zwiḡa zwa u vhala. (2)	Mugudi u a kona u shumisa zwiḡa zwoṱhe zwa u vhala zwe a funziwa, fhedzi u ita a tshi khakha tshiṅwe tshifhinga. (3)	Mugudi u a kona u shumisa zwiḡa zwoṱhe zwa u vhala zwe a funziwa nahone ha anzeli u khakha. (4)